

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ПАВЛІВ-САМОЇЛ НАДІЯ ПЕТРІВНА

УДК 342.951:351.88

**ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
ФЕНОМЕНА ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ**

Спеціальність: 12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів
2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
Гарасимів Тарас Зеновійович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
начальник кафедри теорії та історії
держави і права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Токарська Антоніна Семенівна,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
завідувач кафедри юридичної лінгвістики;

кандидат юридичних наук, доцент
Занік Юрій Мирославович,
ГУ МВС України у Львівській області,
начальник управління боротьби зі злочинами,
пов'язаними з торгівлею людьми.

Захист відбудеться «5» лютого 2011 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у загальній бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розіслано «23» грудня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В нинішніх умовах зміни, що викликані глобалізаційними процесами, торкаються найрізноманітніших сторін суспільного життя: від сімейних відносин – до форм державного устрою. Міграція як явище, історично притаманне людям, також набуває нових форм і характеру. Не випадково все частіше можна почути твердження про те, що виразником суті нашої епохи є кочівник, що всі люди, незалежно від своєї культури, можуть мігрувати і що найважливішим чинником сучасності стає постійна схильність людей до переміщень.

Сьогодні міграція загалом, та її різновид трудова міграція зокрема, стала глобальним явищем, оскільки практично всі держави виявляються не тільки втягнутими в міграційні процеси, а іноді від них залежать економічний і політичний стан, культурне життя, склад і цілісність їхнього населення. Міграційні потоки разом з інформаційними та економічними потоками виконують роль зовнішніх «агентів» впливу на структуру й систему державних і світових суспільних відносин; їх існування сьогодні породжує низку питань і проблем, вирішення яких доволі часто можливе лише на міжнародному рівні.

Різні аспекти міграцій населення вивчаються багатьма науковими дисциплінами: історією, соціологією, філософією, антропологією, психологією, політологією, економікою, демографією, правом та іншими галузями знань. Вагомий внесок у процес дослідження теорії і практики міжнародної трудової міграції, удосконалення організаційних, економічних та правових важелів її регулювання зробили провідні вітчизняні вчені: О. Власюк, В. Геєць, С. Злупко, А. Кравченко, Е. Лібанова, Ю. Макогон, О. Малиновська, Н. Марченко, А. Мокій, С. Пирожков, С. Писаренко, О. Позняк, М. Романюк, А. Румянцева, Є. Савельєв, Л. Семів, А. Філіпенко.

У філософсько-правовій науці відомі теорії вивчення трудової міграції, зокрема згідно теорії людського капіталу (Д. Беккер, Х. Кларк) кожна людина розглядається як результат інвестицій, тоді не лише міграційний етап, а й усе її життя, оцінюється саме в економічних термінах. Теорія «процвітання» або «технологічного розвитку» (Дж. Симон) передбачає позитивний економічний і демографічний стан розвитку приймаючої мігрантів країни. Згідно з теорією «притягування-виштовхування» (pull-push) (Х. Джером, І. Лі) існують країни виїзду, де визначальними для прийняття міграційного рішення є «виштовхуючі» чинники, а також країни в'їзду, в яких, відповідно, вирішальну роль відіграють «притягувальні» чинники. При цьому рішення про міграцію може визначатися не стільки наявністю таких чинників, скільки їх суб'єктивним сприйняттям потенційним мігрантом. Прихильники теорії міграційних систем (Р. Білсбороу, М. Кріц, Д. Мессей) наполягають на існуванні певних зв'язків між країнами виїзду і країнами в'їзду, оскільки

формування стійких міграційних потоків створює певний єдиний простір (міграційну систему) між цими країнами, а для розуміння його динаміки необхідно розглядати систему загалом.

У світовій практиці відомі також моделі системного втручання в процес міждержавної трудової міграції населення. Основні положення таких моделей викладені у працях Дж. Борхаса, А. Роя, К. Макконела, Я. Міксера, І. Абелли та ін.

З одного боку, поліваріантність наукових думок щодо міграції є позитивним моментом, з іншого – багато в чому зумовлює їх суперечність. Суперечливими видаються також прийняті різними країнами стратегії стосовно міграцій та їх оцінки. Багато в чому суперечливість оцінок і підходів до міграційних переміщень пов'язана з відсутністю чітко визначеного теоретичного підґрунтя для дослідження цього надзвичайного складного соціального явища.

Традиційний підхід, що часто реалізується на практиці, як прагнення або спроба вирішувати проблеми в окремих сферах суспільного життя, нехтуючи системністю та цілісністю підходів, не може бути ефективним. Тому на шляху вироблення в Україні ефективної стратегії і тактики втручання держави в процес міжнародної трудової міграції, що розвивається досить швидкими темпами, виникає велика потреба поєднання наукових розробок, досліджень і практичних кроків. Має бути реалізованим концептуальний підхід, суть якого полягала б у тому, щоб предметом відповідних досліджень стали не лише зміст і особливості формування міжнародного ринку праці. Досить суттєва увага має приділятися аналізу основних елементів міжнародних міграційних процесів, критичному підходу до існуючої практики їх державного регулювання, впливу стану економіки та соціальної сфери на динаміку і обсяги міжнародної трудової міграції в Україні, вивченню та імплементації міжнародного досвіду.

Філософсько-правове дослідження проблем трудових міграцій має на меті вироблення загальної концепції розуміння трудових міграційних процесів. В умовах суперечливого сприйняття феномена трудових міграцій і, в той же час, підвищення мобільності людей в сучасному суспільстві, саме з позиції філософії права можна дослідити конструктивні методологічні принципи вивчення соціальних рухів. А філософсько-правове дослідження, в свою чергу, стане теоретичним підґрунтям для різних трактувань міграційної рухливості людей.

Узагальнюючи вищенаведене, можемо констатувати, що процес міжнародної трудової міграції в Україні на сучасному етапі ринкової трансформації економіки, як якісно нове для нас явище, є малодослідженим і потребує особливої уваги з боку вчених і насамперед з позицій філософсько-правової науки і держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано у контексті наукових досліджень Львівського

державного університету внутрішніх справ за напрямками: «Розробка методології теорії держави і права, філософії права» (Державний реєстраційний номер 0106U003648); «Проблеми наукового забезпечення професійної діяльності органів внутрішніх справ в умовах розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні» (Державний реєстраційний номер 0106U003639); «Філософсько-правові та теоретико-історичні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (Державний реєстраційний номер 0109U007855).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – визначити філософсько-правовий зміст та структуру феномена трудової міграції як зумовленого соціо-історичними умовами специфічного явища суспільного життя і культури, що обслуговує об'єктивні потреби існування й розвитку людського суспільства і забезпечує колективний характер буття людей.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність постановки і вирішення таких конкретних завдань:

- виявити та охарактеризувати традиційні і нетрадиційні форми трудової міграції;
- провести концептуально-правовий аналіз становлення та розвитку феномена трудової міграції;
- проаналізувати онтологічні та гносеологічні підходи щодо визначення трудової міграції;
- розкрити причинно-наслідкові зв'язки трудової міграції з різними сферами життєдіяльності соціуму;
- визначити межі соціально-трудоваї мобільності як одного з чинників виникнення трудових міграцій;
- розглянути особливості філософської та соціально-економічної сутності категорії «людський потенціал»;
- сформулювати концептуальні положення щодо необхідності розгляду трудової міграції в контексті соціального простору і місця;
- визначити специфіку трудового мігранта як об'єкта соціальної дії;
- проаналізувати взаємозв'язок процесів глобалізації, модернізації та напрямів потоків трудової міграції;
- розкрити вплив міграційних процесів на поведінкові прояви трудових мігрантів та їх акультурацію в іноетнічні середовища;
- проаналізувати правові основи щодо регулювання трудової міграції в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають з приводу міжнародного обміну робочої сили і визначають зміст державного регулювання трудової міграції з позиції філософсько-правового аналізу.

Предметом дослідження є філософсько-правовий вимір феномена трудової міграції.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в дисертації використано систему методів наукового пізнання.

При вирішенні поставлених завдань було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження: аналізу і синтезу, формальної і діалектичної логіки (для обґрунтування теоретичної основи державного регулювання трудової міграції (1.3., 1.4., 2.1.), комплексного, системного, структурно-функціонального аналізу (при вивченні сутності поняття «трудова міграція населення»), обґрунтуванні методичних основ оцінки втрат від зовнішньої міграції населення, розробці рекомендацій щодо удосконалення міграційної політики та її інформаційного й організаційного забезпечення (1.2., 1.4., 2.1., 2.6.), діалектичний, історичний і логічний підходи (для систематизації наукових поглядів на трудову міграцію, оцінки її ролі у досягненні економічного зростання) (1.1., 1.3., 2.2., 2.3.), узагальнення (при дослідженні зарубіжного досвіду міграційної політики) (1.3., 1.5., 2.3., 2.4., 2.6.), економіко-статистичний (для аналізу міграційних процесів України та визначення пріоритетності чинників міграції, оцінки суспільних втрат від зовнішньої міграції, прогнозування чисельності населення та майбутнього дефіциту робочої сили) (1.3., 1.4., 2.1., 2.6.).

У процесі підготовки роботи опрацьовані результати досліджень, викладені у численних монографіях і виданнях сучасних зарубіжних та вітчизняних учених з цієї проблеми. Джерельною та статистичною базою є дані Державного комітету статистики України, інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції і Міністерства праці та соціальної політики України, Міжнародної організації праці, Міжнародної організації з питань міграції, Комітету з питань соціальної політики та праці Верховної Ради України, а також таких міжнародних організацій, як ООН, МВФ, документи ЄС.

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дисертаційного дослідження було сформульовано низку положень, що вирізняються науковою новизною і мають важливе теоретичне та практичне значення.

Уперше:

– на основі філософсько-правового підходу окреслено пріоритети та цільові настанови розуміння трудової міграції як суперечливої єдності інтеріогенеративної та екстеріогенеративної сутнісних форм;

– обґрунтовано соціально-філософські підходи щодо вивчення принципів міграційних переміщень, які полягають у тому, що трудова міграція обслуговує об'єктивні потреби існування й розвитку людського суспільства – забезпечує колективний характер буття людей, зберігаючи їх духовність і єдність їх духовної культури, свідомість їх індивідуального і соціального буття, а також місця в суспільстві;

– здійснено філософсько-правовий аналіз юридичної природи та специфіки реалізації сучасних трудових переміщень населення, яка виражається через вплив міграційних процесів на поведінкові прояви трудових мігрантів в умовах глобалізації;

– розкрито онтологічні та гносеологічні підходи щодо визначення трудової міграції, що зумовлені взаємодією чотирьох основних груп чинників: діючих в початковому місці (країні) проживання мігранта; діючих на стадії переміщення мігранта; діючих в місці (країні) в'їзду мігранта; чинників особистого характеру, під якими розуміється, перш за все, система переваг особи а також вся сукупність її демографічних характеристик;

Удосконалено:

– визначення феномена трудової міграції як форми самореалізації людини, що виражається через соціально-трудова мобільність і сприяє формуванню внутрішньо суперечливої особистісної спрямованості людини, зокрема щодо виконання певних соціальних і професійних функцій;

- питання оптимізації проблемних соціальних відносин, що виникають в період акультурації трудових мігрантів в іноетнічні середовища, що полягає у соціально-психологічній адаптованості особи до задоволення власних потреб і домагань;

Отримали подальший розвиток питання:

– передумов та джерел виникнення міжнародних трудових міграцій в епоху глобалізації;

– щодо шляхів удосконалення чинного законодавства з питань соціального захисту людини-трудоного мігранта;

– використання ідей метафізично-правового концептуального підходу, природно-правової методологічної парадигми та методології юридичного позитивізму під час філософсько-правового аналізу трудових міграцій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертаційному дослідженні теоретичні положення, пропозиції, рекомендації та висновки можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій сфері: матеріали дослідження можуть стати підґрунтям для подальшої розробки концепції трудових міграцій, правового регулювання процесів трудової міграції в сучасних умовах розвитку суспільства;

– у правотворчій сфері: висновки та пропозиції можуть бути використані при розробці системи законодавства, що регулює сферу трудової міграції;

– у навчальному процесі: положення та висновки дисертації можуть бути використані при підготовці підручників, навчальних посібників з курсів «Філософія права», «Проблеми філософії права», а також як допоміжний матеріал для подальших наукових досліджень із зазначеної проблематики (акт впровадження від 22 жовтня 2010 № 47).

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї положень дисертаційного дослідження були апробовані на засіданнях: круглого столу «Проблеми правового забезпечення праці та соціального захисту населення України в сучасних умовах» (м. Чернігів 2006 р.), Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми захисту особистих немайнових прав фізичної особи» (м. Івано-Франківськ 2006 р.), Першої звітної наукової конференції «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи» (м. Львів 2007 р.), Другої звітної наукової конференції «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи» (м. Львів 2008 р.), круглого столу «Порівняльне правознавство: загальнотеоретичні та галузеві аспекти» (м. Львів 2009 р.), круглого столу «Проблеми державотворення та правотворення в Україні (в контексті порівняльного правознавства та права на приватність)» (м. Львів 2009 р.), Всеукраїнського круглого столу «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (м. Львів 2010 р.).

Основні результати та висновки дисертації обговорювалися та отримали схвалення на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ.

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, викладені в 12 публікаціях, з яких 6 – наукові статті, опубліковані у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою, завданнями та предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що включають одинадцять підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел (266 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 216 сторінок, із них 183 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; висвітлено ступінь розробки та методи наукового аналізу; визначено мету та завдання дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано відомості щодо публікацій; вказано форми апробації та впровадження здобутих результатів.

Розділ 1 «Філософсько-методологічні та концептуальні засади дослідження трудової міграції» складається з п'яти підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Огляд літератури з філософсько-правових проблем трудової міграції»* в результаті вивчення літературних джерел констатується, що в контексті досліджуваної проблематики найбільше уваги вченими приділено питанням причин міждержавних трудових міграцій населення. Серед

найбільш поширених концепцій щодо таких причин виділяють наступні: соціальна та економічна нерівність між багатими і бідними країнами; демографічний дисбаланс населення між країнами; нерівномірність у темпах розвитку, насамперед економічного; наявність або відсутність зв'язків між країнами-експортерами і країнами-імпортерами; наявність і насиченість інформаційних зв'язків між країнами або їх відсутність; сімейні стратегії, що охоплюють шлюби між громадянами різних держав і призводять до міждержавного переміщення населення; організаційні структури, тобто міграційні мережі, залучення робочої сили на тимчасовій або постійній основі; пересування професіоналів, тобто переміщення працівників високої або найвищої кваліфікації.

Підтримується висловлена в літературі позиція, що феномен трудової міграції є надзвичайно багатогранним явищем, яке, окрім іншого, потребує філософсько-правового осмислення. Доводиться, що не отримали належної уваги питання міграційної поведінки трудових мігрантів як виду соціальної поведінки, що включає відповідні дії та вчинки, пов'язані з просторовим переміщенням населення. Така поведінка включає людську діяльність щодо підготовки переміщення або відмову від нього, безпосередній міграційний акт (реальну поведінку), а також діяльність в процесі переміщення, що спирається на міграційний досвід.

У підрозділі 1.2. «Онтологічні та гносеологічні підходи щодо визначення трудової міграції» констатується, що, формалізуючи міграційні процеси, науковцями сформульовано одинадцять міграційних законів або правил: 1) більше всього міграцій здійснюється на короткі відстані; 2) міграція відбувається поступово, крок за кроком; 3) міграції на великі відстані прямують в основному у великі торгові або промислові центри; 4) кожному міграційному потоку відповідає свій контрпотік; 5) міські жителі менш рухомі в міграційному плані, ніж населення в сільських районах; 6) у внутрішніх міграціях більш активні жінки, в міжнародній міграції - чоловіки; 7) більшість мігрантів представляє доросле населення, сім'ї рідко мігрують за межі своєї країни; 8) зростання великих міст більшою мірою зумовлене міграцією населення, ніж природним в них приростом; 9) масштаби міграції зростають з розвитком промисловості і торгівлі і, особливо, з розвитком транспорту; 10) більшість мігрантів з сільської місцевості прямує у великі промислові і торгові центри; 11) економічні причини міграції є визначальними.

Зазначається, що системний і функціональний підходи орієнтують на розгляд міграцій населення як серії явищ взаємодії людей один з одним або серії явищ, які відбуваються в організації і структурі груп, що змінюють відносини між людьми або ж відносини між складовими елементами суспільства.

У підрозділі 1.3. «Концептуально-науковий аналіз генези та становлення феномена трудової міграції», зазначається, що одним із визначальних для сучасного міграційного руху населення України мотиваційних чинників виступає економічний, а саме пошук і влаштування на робоче місце, в тому числі із задовільним заробітком, бажано відповідно до фаху, з гідною своїй кваліфікації та спеціальності оплатою праці тощо. За таких умов важливого значення набуває філософське і соціально-економічне з'ясування суті мотивації трудової діяльності, що може сприяти створенню належних умов праці для українського населення у своїй країні, а відповідно – зменшити українську трудову міграцію за кордон.

Констатується, що трудова мотивація – це системна категорія, що постійно знаходиться у сфері інтересів суспільних наук, на межах філософії, етики, культурології, соціальної антропології, соціальної психології, релігієзнавства і соціології. Найзагальніші проблеми трудової мотивації вивчає філософія. Етика фокусує свою увагу на працьовитості як чесноті. Культурологія і релігієзнавство аналізують різні культури з погляду того, як в них розуміється і оцінюється трудова діяльність людини. У соціальній психології і соціології трудова мотивація є предметом емпіричних досліджень, орієнтованих на розкриття її закономірностей, таких як переміщення кількісно і якісно визначених спільностей індивідів між поселеннями, пов'язаних зі зміною постійного місця проживання, відзначається її істотний вплив на формування трудового потенціалу більшості регіонів, відтворення економічних відносин між людьми, адже кількісні та якісні характеристики осіб, які беруть участь у міграційних переміщеннях, здатні посилити чи зменшити людський потенціал населених пунктів прибуття чи вибуття.

Водночас, філософський аналіз праці припускає, насамперед, аналіз соціального в змісті даного поняття при обов'язковому врахуванні того факту, що трудова діяльність має свої природні передумови. Суспільний характер праці, його зародження і розвиток на різних етапах еволюції суспільства, мотиви і стимули праці, лень і трудовий героїзм – це лише незначна частина проблем, що цікавлять філософію, коли вона звертається до аналізу феномена праці загалом та праці трудового мігранта, зокрема.

Доводиться, що явище трудової міграції повинно досліджуватися на основі з'ясування суперечливої єдності як внутрішніх, так і зовнішніх сторін його характеристики, що проявляються у суспільному житті. В якості останніх можуть бути представлені такі форми трудової міграції, які можна класифікувати за: територіальною спрямованістю працеміграційних потоків; категоріями працівників (працівники-мігранти, сезонні працівники, стажисти, які працюють за наймом, особи, зайняті у межах договорів підряду); статевовіковою структурою трудових мігрантів; освітнім рівнем; тривалістю

виконуваних за кордоном робіт; видами діяльності тощо. Саме ці форми виступають проявами сутності трудової міграції.

У підрозділі 1.4. «Концептуальні підходи щодо причин і наслідків трудової міграції в сучасних умовах» вказується, що складність процесів трудової міграції населення, причин, мотивів і наслідків їх здійснення сприяла виникненню різних теорій міграції загалом та трудової міграції зокрема. Учені виділяють абсолютно різні фактори як визначальну причину міграції. Це пов'язано з тим, що міграція є різноманітним за своєю природою явищем, яке може аналізуватися під різними точками зору.

Зазначається, що всі концепції міграції загалом розробляються на двох рівнях, які частково перекриваються: на макро- і мікрорівні. Це ж саме стосується і трудової міграції. Так, на макрорівні причини трудової міграції вивчаються на основі характеристик районів виходу і входу мігрантів. На цьому рівні аналізуються обсяг, інтенсивність, напрями міграційних потоків, їх результативність. Завдання вивчення причин трудової міграції на макрорівні полягає в тому, щоб оцінити вплив різних причин – урбанізації, територіальної диференціації і концентрації економічного зростання. На мікрорівні аналізується вплив територіальної диференціації заробітної плати, безробіття, вартості житла і послуг, кліматичних і екологічних умов тощо.

Звертається увага на транснаціональну теорію, яка є відносно новою в дослідженні трудової міграції, але досить ваговою в умовах сьогодення. Транснаціоналізм – як теорія в дослідженні міграції, пов'язана з вивченням глобалізації, тобто процесів, які послаблюють націю-державу. Центральним питанням класичного підходу, заснованого на визнанні національної держави, було питання про управління етнічною різноманітністю за допомогою здійснення прикордонного контролю, процесів культурної гомогенізації або субординації меншин. Така здатність держави була ослаблена масовими трудовими міграціями і виникненням мультикультурних суспільств.

У підрозділі 1.5. «Соціально-філософські аспекти розуміння трудової міграції» йдеться про те, що трудова міграція населення зумовлена умовами суспільної системи і культури, обслуговує об'єктивні потреби існування й розвитку людського суспільства та забезпечує колективний характер буття людей. З одного боку, трудова міграція безпосередньо відноситься до людини: до проблеми її фізичного виживання, збереження її духовності і єдності її духовної культури, свідомості її індивідуального і соціального буття, а також її місця в суспільстві. Адже саме людина і її особливості визначають специфіку соціального пізнання. З іншого боку, людина не може існувати поза суспільством і трудова міграція людей, що постійно проектується і практично оцінюється свої дії з переміщення в географічному і, як наслідок, соціальному просторі, найрізноманітнішими способами впливає на суспільство.

Наголошується на тому, що оскільки «міграція» лежить у площині філософії, то найкраще зрозуміти це явище і його місце можливо через його зв'язок із гештальттеорією (однією із провідних течій пізнання на Заході). Ключове поняття співвідношення загального (міграція) й особливого (міграційний процес) є основними поняттями теорії гештальта.

На основі розгляду етапів міграційного процесу доводиться, що в основі класифікації міграційного процесу знаходяться підстави, що впливають безпосередньо на переселення, а отже, класифікація міграційного процесу співпадає з класифікацією міграції. Що є також підтвердженням принципу гештальттеорії стосовно витоків міграційного процесу.

Розділ 2 «Філософсько-правова характеристика сутності трудової міграції як соціально-трудої мобільності населення» складається з шести підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Соціально-трудова мобільність – чинник виникнення трудових міграцій» підкреслюється, що у неживій природі матеріальні тіла рухаються тільки тому, що в рух їх привела зовнішня сила, джерело якої знаходиться за їх межами. Живі ж об'єкти рухаються самостійно – джерело їх руху (сила, енергія) знаходиться усередині них: це енергія обміну речовин, енергія життя. Рухливість (мобільність) живих об'єктів спрямована на продовження життя, використовуючи енергію обміну речовин, своїм рухом вони прагнуть забезпечити умови для продовження цього обміну шляхом пошуку і добування ресурсів для нього.

Усе це справедливо і стосовно людини: для того, щоб продовжувати своє життя, їй необхідно отримувати з навколишнього світу речовину, енергію, інформацію, тобто задовольняти свої потреби. При цьому рухливість (мобільність) людини забезпечує їй можливість знаходження необхідного; наближення до нього або віддалення від небезпечного; дії, спрямовані на засвоєння необхідного. Природно, що у міру розвитку людини і людства базові форми мобільності розвиваються, зокрема й за рахунок використання різних допоміжних засобів – засобів транспорту і комунікації, а також виникнення віртуальної мобільності.

Показано, що соціальна мобільність – це людська міграція як по горизонталі, так і по вертикалі. Міграція по вертикалі, що спостерігається на території усіх країн світу, свідчить про потяг людей посісти вищі щаблі органів державної влади та управління, брати безпосередню особисту участь у творчому суспільному процесі. Міграція по вертикалі пояснюється і першими аргументами, і фрагментами доведення того, що переміщуючись від одного обласного центру до іншого, від однієї держави до іншої, людина, навіть якщо вона й знаходиться на попередньому соціальному рівні і не може змінити власного соціального статусу, все одно прагне утвердитися в особистому покликанні. Тому, трудову міграцію як різновид соціальної мобільності можна

прирівняти до пошуків кращої долі, тієї образної метафори, яка віддзеркалює потребу особи в самореалізації.

Констатується, що будь-якому типові або виду соціально-трудова переміщення властивий визначений індекс мобільності, що відображає співвідношення між мобільною та стабільною частинами соціуму (професійного класу, категорії працівників, організації, колективу) щодо: а) бажання та готовності до переміщення; б) позитивної оцінки можливості переміщення; в) реального переміщення. Цей індекс мобільності поширюється і на явище зворотності, тобто зворотні переміщення людей соціально-трудова характеру; соціально-трудова переміщення можуть оцінюватися як позитивні, так і як негативні.

У підрозділі 2.2. «Вплив міграційних процесів на поведінкові прояви трудових мігрантів» акцентується увага на тому, що міграційні процеси – це об'єктивне явище сучасної дійсності. Актуальними за таких обставин є: специфіка протікання процесів адаптації індивіда до нових умов (приспособлення психіки особистості до нового зовнішнього середовища); психологічні особливості зміни соціальних позицій та досягнення кар'єри; специфіка набуття нових особистісних якостей, нових поведінкових проявів; знання та урахування чинників психологічної сумісності на етапі вияву індивідуальних особливостей та інтеграції в нову спільність; особливості становлення й розвитку психологічної готовності до виконання нового типу діяльності, а також до спілкування в іносоттальному середовищі. Нові умови життя індивіда передбачають входження людини в нові групи, які вирізняються нормами, статусом у суспільстві, соціокультурною специфікою, етнічним складом тощо. Усе це не може не позначитись на самопочутті особистості, на її становленні, на процесах адаптації, індивідуалізації та інтеграції в нову групу, прояві особистісних рис характеру.

Констатується, що міграційні процеси впливають на поведінку особистості, примушуючи її пристосовуватись до нових обставин життя, відкривати в собі невідомі раніше можливості й здібності, які можуть проявитися як доволі швидко, так і мати затяжний характер, залежно від вміння адаптуватися до іноетнічного середовища, від конкретної ситуації, від індивідуальних особливостей людини. Доволі відмінним є й внутрішній стан людини, яка знаходиться під впливом нового оточення: переживаючи як даність факт нового соціуму, окремі індивіди часто відчують свою некомпетентність, незахищеність, розгубленість, самотність, водночас, екстремальна ситуація зобов'язує інших особистостей доволі швидко реагувати на зміни у своєму житті й налаштовуватися на інший спосіб існування, крім того, критичність ситуації змушує людей виявляти рішучість, винахідливість, впевненість у собі.

У підрозділі 2.3. «Внутрішньоособистісний конфлікт сучасних трудових мігрантів» зазначено, що не всі трудові мігранти можуть адекватно сприймати і переживати ту ситуацію, в якій перебувають. Одні з них вирішують свої проблеми конструктивно, інші – деструктивно, що призводить до виникнення внутрішньоособистісного конфлікту, депресії і навіть життєвої кризи. Трудові мігранти потребують ефективної психологічної та правової допомоги і підтримки.

Наголошується на тому, що не варто трудову міграцію розглядати однозначно – в площині позитиву чи негативу. З одного боку, трудова міграція рятує сім'ї заробітчани від матеріального зубожіння, сприяє розвитку нових трудових навичок, упровадженню нових технологій у виробництві та сфері послуг. Але, з другого боку, виникає комплекс проблем як на рівні окремої особистості, так і на рівні суспільства.

Внутрішньоособистісний конфлікт вважається одним із найскладаніших психологічних конфліктів. Це гостре негативне переживання, виникає в результаті тривалої боротьби окремих структур внутрішнього світу особистості. Сторони, що конфліктують, є несумісними і характеризуються переживанням подвійності почуттів, зтягнутою боротьбою мотивів, інтересів, бажань, що відображають суперечливі зв'язки із зовнішнім середовищем.

У підрозділі 2.4. «Акультурація трудових мігрантів України в іноетнічні середовища» зазначено, що акультурація, тобто надбання людиною як представником однієї нації тих чи інших форм культури іншої нації, можуть мати різні наслідки. Найбільш явно тут проступають дві протилежні ідеї – прагнення до консервації і самоізоляції (що часто поєднуються з відвертою ксенофобією, агресивністю і насильством, чому яскраве свідчення – розквіт націоналістичного і релігійно-націоналістичного тероризму) і прагнення до асиміляції, втрати національної самоідентичності, своєрідне «забуття» в космополітизмі «глобального» світу. Те й інше є порушенням нормальної соціально-психологічної адаптації людини у світі, який змінюється та безперервно ускладнюється.

Констатується, що у західних дослідженнях акультурації склалися три основних теоретичних і емпіричних підходи вирішення проблеми щодо акультурації трудових мігрантів: 1) з урахуванням стресу та його подолання (підхід, пов'язаний із психологічними моделями стресу, застосовується для вивчення переміщення в іншу культуру та адаптації до неї); 2) з погляду культурного навчання (головна увага приділяється соціальній психології міжкультурних контактів і процесам, які пов'язані із засвоєнням культурно-специфічних навичок, необхідних для того, щоб вижити й досягти успіху в новому оточенні); 3) з точки зору соціальної ідентифікації (основна увага зосереджується на сприйманні себе та оточення, охоплюючи оброблення інформації про власну та інші групи).

У підрозділі 2.5. «Формування нормативно-правової бази щодо регулювання трудової міграції в європейських країнах» зазначено, що для правового регулювання трудових відносин національне право різних країн містить відповідні правові норми у конституціях, кодексах, законах, трудових договорах тощо. Так, трудове право країн континентальної Європи характеризується значною питомою вагою законодавчих актів і колективних договорів, що є головними джерелами трудового права. Судова практика та судові рішення тут не визнаються джерелами права. У країнах англосаксонського права значне місце посідають колективні договори та рішення судів, що мають силу джерел права. На законодавчому рівні регулюються лише окремі питання, які стосуються, зокрема, профспілок, страйків тощо.

Визнається, що об'єктивно склалася диференціація трудового права між національними системами, типовими різновидами трудового права, унітарними і федеративними державами тощо. Диференціацію трудового права різних країн пов'язують із специфікою економічного й політичного устрою, правовими, соціальними, виробничими особливостями, історичним розвитком, культурними, побутовими традиціями, активністю профспілкового руху тощо.

У підрозділі 2.6. «Правовий статус українських трудових мігрантів та стан дотримання їхніх прав і свобод» вказується, що поряд з обґрунтуванням трудової міграції взагалі, як особливої форми самореалізації особи, найважливішим питанням є обґрунтування ідеї прав трудових мігрантів. Таке обґрунтування включає три моменти: 1) визнання феномена прав трудових мігрантів; 2) з'ясування правового статусу трудових мігрантів; 3) обґрунтування ідеї прав трудових мігрантів.

Право на міграцію має антропологічну основу у внутрішній мірі прагнення людини до ризику, що полягає у прагненні до самозбереження. У горизонтальній трудовій міграції (соціальний статус залишається без змін) це прагнення зберегти себе виявляється вищим, ніж досягти успіхів у кар'єрі.

Зазначається, що усіх громадян України, які перебувають на території інших країн з метою працевлаштування, залежно від їхнього правового статусу умовно можна розподілити на категорії. Від того, до якої категорії належить та чи інша особа, значною мірою залежить обсяг її прав і свобод на території країни перебування, зокрема, доступ до медичної допомоги, пенсійного та соціального забезпечення тощо. Найбільш захищеними серед українських трудових мігрантів є ті з них, які постійно або тимчасово перебувають на законних підставах на території іншої країни та мають відповідний дозвіл на працевлаштування.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в аналізі феномена трудової міграції з філософсько-правових позицій, у результаті якого автором сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, найбільш істотними з яких є такі:

1. Трудові міграції населення України – це складний процес, що здійснюється під впливом як економічних, соціальних, демографічних, філософських, психологічних, так і політичних, нормативно-правових та інших факторів. За умов реформування економіки та трансформації всієї соціально-економічної системи, а також у зв'язку з демократизацією суспільного життя, економічною кризою та падінням життєвого рівня переважної більшості населення країни характер, обсяги, склад і спрямованість внутрішніх та зовнішніх міграційних потоків зазнали суттєвих змін і набули нового значення.

2. Проведений філософсько-правовий аналіз феномена трудових міграцій дозволяє стверджувати, що трудова міграція – це форма самореалізації людини, що виражається через соціально-трудова мобільність і є формуванням внутрішньо суперечливої особистісної спрямованості людини, зокрема щодо виконання певних соціальних і професійних функцій.

3. Основними тенденціями сучасної міжнародної міграції виступають: глобалізація міжнародної міграції; якісні зміни у світових міграційних потоках; визначальна роль економічної, насамперед, трудової міграції; значне зростання нелегальної імміграції; збільшення масштабів та розширення географії вимушеної міграції; всезростаюча роль міжнародної міграції в демографічному розвитку розвинутих країн світу; фемінізація міжнародної міграції; подвійний характер міграційної політики на національному, міжнародному регіональному та світовому рівнях.

4. Міграція робочої сили – надзвичайно складне суспільне явище, що залежить від сукупності багатьох чинників, які визначають кількісні та якісні характеристики даного процесу. Умовно їх можна розділити на три групи: постійні – це природно-кліматичні умови, транспортно-географічне розташування регіонів тощо; тимчасові – статевовікова структура населення тощо; перемінні – рівень розвитку та структура робочих місць, стан забезпечення працею і житлом та розвиток соціально-побутової інфраструктури. Міграційні процеси справляють істотний вплив на формування, розподіл (перерозподіл) і використання робочої сили.

5. В умовах реформування господарства трудові міграційні процеси є глибоко суперечливими. Міграційні переміщення працездатного населення дозволяють згладжувати деякі з поточних економічних труднощів і суперечностей економічного розвитку, але водночас накопичується багато суперечностей, пов'язаних із переважно нелегальним характером трудових

міграцій. Великомасштабна міграція, особливо кваліфікованих кадрів, виступає причиною значних втрат інтелектуального потенціалу.

6. Особливо гостро відчувається негативний вплив трудових міграцій на локальному рівні у розрізі окремих населених пунктів, де у зв'язку з високим рівнем безробіття і слабо розвиненою сферою прикладання праці досить значним є міграційний відтік. Окрім того, він породжує цілий ряд негативних явищ, що проявляються у деформуванні вікової структури, високому показникові навантаження на одного працюючого, зростанні незареєстрованого сегмента ринку праці.

7. Багатоаспектний вплив трудових міграцій на різні сторони життєдіяльності населення вимагає активізації зусиль щодо захисту інтересів громадян України, врахування особливостей міграцій в соціально-економічному розвитку регіону. Ключові моменти вирішення проблеми нелегальної трудової міграції та подолання їх негативних наслідків полягають у розробці нормативно-правових документів, які б забезпечили можливість оцінки реальної ситуації на локальному, регіональному та загальнонаціональному рівнях, сприяли впорядкуванню міграційних потоків як у західному, так і у східному напрямках. Прийняття цільових урядових рішень прискорить стабілізацію на окремих локальних, регіональних та національному ринку праці. Особлива увага має бути спрямована на оцінку міграційних потоків для регіонального розвитку з позицій комплексно-пропорційного розвитку території, успішність якого визначає стабільність національного господарства.

8. З позиції філософсько-правового осмислення процесів трудової міграції необхідно зауважити, що всю історію людства можна розглядати з погляду безперервної міграції різних племен і народів, виділяючи при цьому два типи міграційних процесів:

– міграція як наслідок зовнішньої експансії зрілих соціальних систем, що характеризувалися структурою, що склалася, і властивим їй комплексом соціальних зв'язків і відносин. Міграція ставала все більш значущим чинником соціальних і політичних трансформацій;

– міграція як породження хаотичної еволюції кочових племен і народностей, соціальні структури і політична система яких знаходилися у стадії зародження. На відміну від першого типу міграційних процесів, вони не супроводжувалися розповсюдженням і закріпленням нових соціальних порядків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Павлів-Самоїл Н.П. Трудові відносини працівників-мігрантів / Н.П. Павлів-Самоїл // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів: ЛьвДУВС, 2006 – Вип. 1.– С. 121–125.
2. Павлів-Самоїл Н.П. Гарантія працівникам-мігрантам принципу всезагальності права на соціальне забезпечення / Н.П. Павлів-Самоїл // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів: ЛьвДУВС, 2007 – Вип. 2.– С. 136–143.
3. Павлів-Самоїл Н.П. Масштаби, причини і наслідки української трудової міграції / Н.П. Павлів-Самоїл // Митна справа. – 2010. – № 2. – Ч. 2. – С. 111–117.
4. Павлів-Самоїл Н.П. Аналіз чинників, що формують трудову міграцію в епоху глобалізації / Н.П. Павлів-Самоїл // Митна справа. – 2010. – № 3. – Ч. 2. – С. 145–150.
5. Павлів-Самоїл Н.П. Соціально-філософські аспекти регулювання трудової міграції / Н.П. Павлів-Самоїл // Митна справа. – 2010. – № 4. – Ч. 2. – С. 53–58.
6. Павлів-Самоїл Н.П. Трудова міграція як елемент глобалізаційного перетворення світу / Н.П. Павлів-Самоїл // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів: ЛьвДУВС, 2010 – Вип. 3.– С. 253–262.
7. Павлів-Самоїл Н.П. Поняття та причини процесу трудової міграції / Н.П. Павлів-Самоїл // Проблеми правового забезпечення праці та соціального захисту населення України в сучасних умовах: тези круглого столу (Чернігів 11 квітня 2006 року). – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2006. – С. 85–90.
8. Павлів-Самоїл Н.П. Трудова міграція українських громадян: причини та наслідки / Н.П. Павлів-Самоїл // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи: тези Першої звітної наукової конференції Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, 2 березня 2007 р.). – Львів: ЛьвДУВС. – 2007. – С. 165–167.
9. Павлів-Самоїл Н.П. Право працівників-мігрантів на соціальний захист / Н.П. Павлів-Самоїл. // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи: тези Другої звітної наукової конференції Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, 29 лютого 2008 р.). – Львів: ЛьвДУВС. – С. 272–276.

10. Павлів-Самоїл Н.П. Трудова мобільність населення як саморегулятор ринку праці / Н.П. Павлів-Самоїл // Порівняльне правознавство: загальнотеоретичні та галузеві аспекти: тези доповідей учасників круглого столу (м. Львів, 22 трав. 2009 р.). – Львів: ЛьвДУВС. – С. 204–207.

11. Павлів-Самоїл Н.П. Трудова міграція в період глобалізації: чинники формування / Н.П. Павлів-Самоїл // Проблеми державотворення та правотворення в Україні (в контексті порівняльного правознавства та права на приватність): матеріали круглого столу (м. Львів, 22 травня 2009 р.). – Львів: ЛьвДУВС. – 2009. – С. 194–197.

12. Павлів-Самоїл Н.П. Причини виникнення української трудової міграції в сучасних умовах / Н.П. Павлів-Самоїл // Проблеми державотворення та правотворення в Україні: матеріали круглого столу (м. Львів, 5 березня 2010 р.). – Львів: ЛьвДУВС. – 2010. – С. 76–77.

АНОТАЦІЯ

Павлів-Самоїл Н.П. Філософсько-правовий вимір феномена трудової міграції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2010.

У дисертації проведено комплексний філософсько-правовий аналіз феномена трудових міграцій. Розкрито онтологічні та гносеологічні підходи щодо визначення трудової міграції. Проведено концептуально-правовий аналіз становлення та розвитку феномена трудової міграції. Досліджено філософську та соціально-економічну сутність категорії «людський потенціал». Доведено, що трудову міграцію з позиції філософії права необхідно розглядати як суперечливу єдність інтеріогенеративної та екстеріогенеративної сутнісних форм. Обґрунтовано соціально-філософські та правові механізми регулювання сучасними процесами трудової міграції. Здійснено філософсько-правовий аналіз трудової міграції як соціально-трудової мобільності населення. Розкрито вплив міграційних процесів на поведінкові прояви трудових мігрантів та їх акультурацію в іноетнічні середовища.

Ключові слова: трудова міграція, людський потенціал, самореалізація трудового мігранта, внутрішньоособистісний конфлікт, філософсько-правове розуміння соціальної мобільності, глобалізація, онтологічні та гносеологічні підходи щодо трудової міграції, акультурація, суб'єкт-об'єктні зв'язки в міграційних процесах, соціальні відносини.

АННОТАЦИЯ

Павлив-Самоил Н.П. Философско-правовой анализ феномена трудовых миграций. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2010.

В диссертации проведен комплексный философско-правовой анализ феномена трудовых миграций. Раскрыты онтологические и гносеологические подходы относительно определения трудовой миграции. Проведен концептуально-правовой анализ становления и развития феномена трудовой миграции.

Исследована философская и социально-экономическая сущность категории «человеческий потенциал». Доведено, что трудовую миграцию из позиции философии права необходимо рассматривать как противоречивое единство интериогенеративной и экстериогенеративной сущностных форм.

Обосновано социально-философские и правовые механизмы регуляции современных процессов трудовой миграции. Осуществлен философско-правовой анализ трудовой миграции как социально-трудовой мобильности населения.

Раскрыто влияние миграционных процессов на поведенческие проявления трудовых мигрантов и их акультурацию в иноэтническую среду. Констатируется, что трудовая мотивация – это системная категория, что постоянно находится в сфере интересов общественных наук, на стыке философии, этики, культурологии, социальной антропологии, социальной психологии, религиоведения и социологии.

Самые общие проблемы трудовой мотивации изучает философия. Отмечается, что поскольку «миграция» лежит в плоскости философии, то наилучше понять это явление и его место возможно через его связь с гештальттеорией. Отмечается, что системный и функциональный подходы ориентируют на рассмотрение миграций населения как серии явлений взаимодействия людей друг с другом или серии явлений, которые происходят в организации и структуре групп, которые изменяют отношения между людьми или же отношения между составными элементами общества.

Утверждается, что в современной отечественной науке представлено около 40 определений миграции и не существует единства мыслей относительно классификации определений понятия «миграция», что предопределяет наличие некоторой терминологической путаницы. Миграцию определяют и как мобильность, и как движение, и как перемещение, и как переселение, и как перераспределение и тому подобное.

Акцентируется внимание на том, что не стоит трудовую миграцию рассматривать однозначно – в плоскости позитива или негатива. К сожалению, при условиях современного развития экономики ее невозможно избежать. С одной стороны, трудовая миграция спасает семьи трудовых мигрантов от материального обнищания, содействует развитию новых трудовых навыков, внедрению новых технологий в производстве и сфере услуг. Кроме денег, украинцы привозят домой и новые знания и умение, жизненный и профессиональный опыт. Но, с другой стороны, возникает комплекс проблем как на уровне отдельной личности, так и на уровне общества. Указывается, что вместе с обоснованием трудовой миграции вообще, как особенной формы самореализации личности, важнейшим вопросом является обоснование идеи прав трудовых мигрантов, которое включает три аспекта: 1) признание феномена прав трудовых мигрантов; 2) выяснение правового статуса трудовых мигрантов; 3) обоснование идеи прав трудовых мигрантов.

Право на миграцию имеет антропологическую основу во внутренней мере стремления человека к риску, что заключается в стремлении к самосохранению. В горизонтальной трудовой миграции (социальный статус остается без изменений) это стремление сберечь себя оказывается главнее, чем достичь успехов в карьере.

В контексте исследования социально-трудовой мобильности как одного из факторов возникновения трудовых миграций подчеркивается, что в неживой природе материальные тела двигаются только потому, что в движение их привела внешняя сила, источник которой находится за их границами. Живые же объекты двигаются самостоятельно: источник их движения (сила, энергия) находится внутри них: это энергия обмена веществ, энергия жизни. Подвижность (мобильность) живых объектов направлена на продолжение жизни, используя энергию обмена веществ, своим движением они стремятся обеспечить условия для продолжения этого обмена путем поиска и добывания ресурсов для него.

Право на миграцию имеет антропологическую основу во внутренней мере стремления человека к риску, что заключается в стремлении к самосохранению. В горизонтальной трудовой миграции (социальный статус остается без изменений) это стремление сберечь себя оказывается главнее, чем достичь успехов в карьере.

Ключевые слова: трудовая миграция, человеческий потенциал, самореализация трудового мигранта, внутриличностный конфликт, философско-правовое понимание социальной мобильности, глобализация, онтологические и гносеологические подходы относительно трудовой миграции, аккультурация, субъект-объектные связи в миграционных процессах, социальные отношения.

SUMMARY

Pavliv-Samoyil N.P. Philosophical-legal Dimension of the Phenomenon of Labor Migration. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of a Candidate of Law in speciality 12.00.12 – Philosophy of Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2010.

The dissertation deals with the philosophical-legal analysis of the phenomenon of labor migrations. Ontological and gnoseological approaches are exposed to determine labor migration. The conceptual and legal analysis of the formation and development of the phenomenon of labor migration is carried out. The philosophical and socio-economic essence of the category “human potential» is investigated. It has proved that it is necessary to consider labor migration from the position of the philosophy of law as a contradictory unity of intergenerative and esteriogenerative essential forms. Social-philosophical and legal mechanisms of regulation of labor migration by modern processes are established. The philosophical-legal analysis of labor migration as a social-labor mobility of the population is fulfilled. The influence of the migratory processes on the behavior displays of labor migrants and their acculturation in different ethnic environments is examined.

Key words: labor migration, human potential, self-realization of labor migrant, self-individual conflict, philosophical-legal conception of social mobility, globalization, ontological and gnoseological approaches to labor migration, acculturation, subject and object relations in migratory processes, social relations.

Підписано до друку 15.12.2010 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Зам. № 236-10
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.